

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ

ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ

31. Προβληματισμοί για τη λειτουργική γλώσσα και τη μουσική

α) Ποια είναι η γλώσσα στη λατρεία;

Η ορθόδοξη λατρεία προσφέρει το θείο Λόγο, τον Χριστό. Για την προσφορά αυτή απαραίτητος είναι ο ανθρώπινος λόγος. Όταν λοιπόν ήρθε «τό πλήρωμα τοῦ χρόνου» (Γαλ. 4,4) ο ελληνικός λόγος έγινε η γλώσσα του Χριστιανισμού και της λατρείας του. Αρχικά ήταν η κοινή, ελληνιστική μορφή της και αργότερα η αττικίζουσα γλώσσα των Πατέρων.

Η λειτουργική μας γλώσσα δεν επιδιώκει τον εντυπωσιασμό, αλλά την προσέγγιση του πιστού και τη δημιουργία κατάνυξης στην καρδιά του. Η ανάγκη όμως της συνέχειας και ο κίνδυνος διάσπασης της παράδοσης συνέβαλαν στη διατήρηση της γλωσσικής μορφής της λατρείας παρά την εξέλιξη της ελληνικής γλώσσας (ομιλουμένη-λαϊκή) μετά τον 11ο αιώνα. Γι' αυτό σήμερα η γλώσσα της λατρείας μας φαίνεται αρχαϊζουσα.

β) Η κατανόηση της λειτουργικής γλώσσας και το θέμα της μετάφρασης των λειτουργικών κειμένων

Ο Θεός μίλησε στη γλώσσα μας, συγκαταβαίνοντας στην αδυναμία μας. Αυτό πρέπει να κάνει και η εκκλησιαστική λατρεία, όπως δείχνει ιδιαίτερα το γεγονός της Πεντηκοστής. Όλες οι φυλές της γης άκουγαν το κήρυγμα των αποστόλων στη γλώσσα τους (Πράξ. 2,11). Και αυτό μιμήθηκε η ιεραποστολή της Εκκλησίας, όπως λ.χ. οι άγιοι απόστολοι των Σλάβων Κύριλλος και Μεθόδιος («κυρίλλειο» αλφάβητο) τον 9ο αιώνα.

Ποτέ η Ορθοδοξία δε μίλησε για «ιερές γλώσσες». Σπουδαία ήταν η ενέργεια του Οικουμενικού Πατριαρχείου (Εθναρχίας) το 16ο αιώνα, όταν η απόσταση της λαϊκής γλώσσας από τη γλώσσα της λατρείας μεγάλωσε πολύ. Η γλώσσα των ευχών και των ύμνων διατηρήθηκε, το κήρυγμα όμως άρχισε να γίνεται σε απλούστερη μορφή. Ήταν ένα ποιμαντικό μέτρο, που φανέρωνε το ενδιαφέρον της Εθναρχίας για το λαό. Αυτό ισχύει ως σήμερα, ως η καλύτερη λύση. Η νεότερη ελληνική (ομιλουμένη) δεν είναι διαφορετική γλώσσα από τη γλώσσα της λατρείας, όπως οι λατινογενείς γλώσσες στη Δύση σε σχέση με τη λατινική, αλλά η φυσική εξέλιξή της. Αρκεί, συνεπώς, η σχολική παιδεία για την κατανόησή της. Τα κείμενα, άλλωστε, της λατρείας μας επαναλαμβάνονται και, όταν η συμμετοχή μας στη λατρευτική ζωή είναι τακτική, εξοικειωνόμαστε με αυτά.

Στη «λατρευτική αγωγή» των πιστών, μεγάλη είναι η συμβολή των μεταφράσεων. Ήδη υπάρχουν μεταφράσεις για πολλές ακολουθίες. Για πολλούς η ορθή λύση είναι: διατήρηση της γλωσσικής μορφής της λατρείας μας, που για μας τους Έλληνες έχει και εθνική σημασία, και βοηθητική χρήση μεταφράσεων. Οι νέοι όμως ύμνοι και ευχές μπορούν να γράφονται στη σημερινή γλωσσική μορφή.

γ) Η μουσική στη λατρεία της Εκκλησίας

Η Ορθόδοξη Εκκλησία χρησιμοποιεί και καθαγιάζει όλες τις μορφές της τέχνης. Μαζί με την ποίηση, ανέπτυξε και τη μουσική, «βυζαντινή εκκλησιαστική μουσική», η οποία αναπτύχθηκε στο Βυζάντιο και μεταδόθηκε στους άλλους ορθόδοξους λαούς (Αραβες, Σέρβους, Βουλγάρους, Ρώσους κ.λπ.). Η βυζαντινή μουσική είναι συνέχεια της αρχαίας ελληνικής μουσικής. Η εκκλησιαστική μουσική δεν είναι τέχνη αυτόνομη, αλλά το ένδυμα του λόγου των ύμνων. Σκοπός της είναι να δημιουργεί και αυτή πνεύμα κατάνυξης και ευλάβειας. Κατά τους αγίους Πατέρες μας, η ψαλμωδία δεν είναι «εϋφωνίας σπουδή» (επίδειξη φωνητικών προσόντων), αλλά υποβοήθηση των πιστών να δεχτούν τη θεολογία των ύμνων. Είναι καθαρά φωνητική και απέκλεισε από την αρχή τη χρήση των μουσικών οργάνων. Μουσικό όργανο γίνεται στη λατρεία ο ίδιος ο πιστός, που αινεί το Θεό με την ψυχή πρώτα και μετά με τη φωνή του.

Ορθόδοξα παιδιά στην Κορέα ψάλλουν στη Θεία Λειτουργία των Χριστουγέννων.

δ) Βασικοί σταθμοί εξέλιξης της εκκλησιαστικής μουσικής

Η εκκλησιαστική μουσική ακολούθησε την εξέλιξη των ύμνων. Στην αρχή ήταν απλούστερη. Από τον 4ο αι. έγινε πλουσιότερη σε μελωδίες. Διαμορφώθηκε έτσι το σύστημα των οκτώ ήχων, που τελειοποιήθηκε και καθιερώθηκε

Τρισάγιον Ἦχος α΄ Πα

^Μ ^π ^π ^Μ ^Ν ^Π
 Α μην Α γι ο ος ο θε ο ος +

^π
 Α α α α γι ο ος ι ι σχυ υ ρο ος ^π

^Δ ^Π
 Α γι ο ος α να να τα ο ος ε ε λε ε

^Μ ^π
 η η σο ον η η μα α ας

^Π ^Ν ^Π
 Α α α α γι ο ος ο θε ο ο ο

^π ^Ν ^Π +
 ο ο ος Α α γι ο ος ι σχυ ρο ο ο

^Δ ^Α
 ο ο ος Α γι ι ο ος α α να α να α

^Π ^Δ +
 το ος ε λε ε η η σο ον η η η μα

^π
 α α ας

^Δ ^Α
 Δ ο ξα Πα τρι και γι ω και Α γι ω Πνευμα τι

^Α +
 Και νυν και α ει και εις τους αι ω νας τω ναι ω νων Α μην

Βυζαντινή σημειογραφία ή παρασημαντική (= παράσταση με γραπτά σημεία των μουσικών φθόγγων).

από τον Άγιο Ιωάννη τον Δαμασκηνό (8ος αι.). Μέχρι το 1000, περίπου, μελωδός ήταν ο ίδιος ο υμνογράφος. Αργότερα εμφανίζονται οι «μεταμελωδικοί» υμνογράφοι, που μιμούνται τα παλαιότερα μετρικά και μουσικά πρότυπα. Η βυζαντινή εκκλησιαστική μουσική έχει δικό της σύστημα γραφής (σημειογραφία ή παρασημαντική). Στηρίζεται στο σύστημα 7 φθόγγων, που εκφράζονται με τα 7 πρώτα γράμματα του ελληνικού αλφαβήτου: πΑ, Βου, Γα, Δι, κΕ, Ζω, νΗ. Το σύστημα αυτό εξελίχθηκε σε τρεις φάσεις: 9ος -12ος αι. (αρχαία, πολύπλοκη γραφή), 12ος -15ος αι. (μέση) και 15ος -19ος αι. (νεότερη). Το 1814 καθιερώθηκε το σημερινό σύστημα μουσικής γραφής.

ε) Εκκλησιαστική μουσική παράδοση και νεωτεριστικές τάσεις

Είναι κοινά παραδεκτό ότι η βυζαντινή εκκλησιαστική μουσική έχει άμεση σχέση με τη βυζαντινή λαϊκή μουσική παράδοση, που σώζεται ως σήμερα στο δημοτικό τραγούδι. Πρόκειται για την ενιαία μουσική του Γένους μας, την εθνική μουσική μας και ένα από τα υπεροχότερα δημιουργήματα του πολιτισμού μας. Γι' αυτό, με την εμφάνιση Εθνικής Μουσικής Σχολής για την καλλιέργεια Νεοελληνικής Μουσικής από τα τέλη του 19ου αι., οι συνθέτες μας αποδεσμεύονται από τη δυτική επίδραση και στρέφονται στην εκκλησιαστική μας μουσική και το δημοτικό τραγούδι. Ακόμη και νεότεροι συνθέτες μας ακολουθούν την ίδια κατεύθυνση. Τη βυζαντινή επίδραση σώζει και το «λαϊκό» λεγόμενο τραγούδι. Είναι ανάγκη εθνική, λοιπόν, η σπουδή και διάδοση της μουσικής μας παράδοσης.

Βέβαια, δεν έλειψαν και νεωτεριστικές τάσεις. Ήδη το 19ο αι. σε ελληνικές παροικίες στην Ευρώπη εμφανίστηκε η τάση ευρωπαϊκής διασκευής της εκκλησιαστικής μουσικής (εναρμόνιση*, τετραφωνία, εισαγωγή οργάνων). Στόχος ήταν η ωραιοποίηση της εκκλησιαστικής μουσικής για την προσέλκυση του λαού. Όπως είπε όμως ο ιερός Χρυσόστομος, «*οὐκ ἔστι θέατρον ἢ Ἐκκλησία, ἵνα πρὸς τέρψιν ἀκούωμεν!*». Μετριοπαθέστερη ήταν η προσπάθεια του Ιω. Σακελλαρίδη (1853-1938) για την απλούστευση των βυζαντινών ύμνων, με τη χρήση στοιχείων της ευρωπαϊκής μουσικής τέχνης (εναρμόνιση, τριφωνία). Το έργο του βρήκε πολλούς θαυμαστές, αλλά και επικριτές. Σήμερα καλλιεργείται σε ευρεία κλίμακα και με μεγάλη επιτυχία η βυζαντινή εκκλησιαστική μουσική της παράδοσής μας.

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

1. Πώς θεμελιώνεται θεολογικά η απλότητα της λειτουργικής γλώσσας;
2. Πώς αντιμετωπίστηκε το πρόβλημα της λειτουργικής γλώσσας; Ποια είναι η δική σου θέση;
3. Ποιο σκοπό υπηρετεί η εκκλησιαστική μουσική της Ορθοδοξίας;
4. Σχολιάστε τη σχέση εκκλησιαστικής και εθνικής μουσικής.

32. Η θέση των λαϊκών στη σύγχρονη λατρεία, επισημάνσεις και προβληματισμοί

α) Επισημάνσεις των προβλημάτων

Η παράδοση των πρώτων αιώνων είναι σαφής και ενιαία στο θέμα της θέσης των λαϊκών: οι βαπτισμένοι στο όνομα του Χριστού συμμετέχουν ενεργά στα τελούμενα κατά τη λατρεία και συνεργάζονται με τους κληρικούς.

Σήμερα, η θέση των λαϊκών στη λατρεία είναι πολύ διαφορετική. Ο μεγαλύτερος αριθμός των πιστών προσέρχεται στη λατρεία ως θεατής και όχι ως συμμετοχός. Τα τελούμενα από τον ιερέα αγνοούνται από τους λαϊκούς είτε διότι δεν τα βλέπουν είτε διότι δε γνωρίζουν το νόημά τους, με αποτέλεσμα να τα θεωρούν θρησκευτικές τελετές (ριτουαλισμός*) και όχι ευκαιρίες για να λάβουν τη χάρη του Θεού. Οι πιστοί είναι, επίσης, απομονωμένοι από την ψαλμωδία (εφόσον το έργο αυτό έχει ανατεθεί μόνο στους ψάλτες), αλλά και από τις περισσότερες ευχές της λατρείας, οι οποίες δεν ακούγονται, λόγω μιας ιδιάζουσας συνήθειας που εμφανίστηκε στην Εκκλησία, να διαβάζονται, δηλαδή, πολύ χαμηλόφωνα.

Το πρόβλημα είναι σοβαρό, διότι η μετάπτωση των πιστών από την κατηγορία των συμμετεχόντων στην κατηγορία των απλών θεατών, τους αποστερεί από μια βαθιά πνευματική εμπειρία και δημιουργεί αργρυθμία στο σώμα της Εκκλησίας. Επιβάλλεται, λοιπόν, να διερευνήσουμε τα αίτια αυτής της μετάπτωσης, ώστε να συνειδητοποιήσουμε και την ανάγκη της υπέρβασης του προβλήματος.

β) Τα αίτια της απομόνωσης των λαϊκών στη σύγχρονη λατρεία

Μετά τον 5ο αιώνα, εμφανίστηκε η τάση της σταδιακής υποβάθμισης των λαϊκών στη λατρεία, επειδή ο αριθμός των χριστιανών αυξήθηκε ιδιαίτερα και δεν υπήρχε, πλέον, η βεβαιότητα για την πίστη των παρισταμένων προσώπων. Το φαινόμενο αυτό συνοδεύτηκε από την κατάργηση του θεσμού των κατηχουμένων, δηλαδή κατάργηση της προετοιμασίας για το Βάπτισμα με την κατάλληλη διδασκαλία.

Διαπιστώνουμε ότι οι παραπάνω αιτίες ισχύουν και σήμερα. Η άγνοια των λαϊκών στα θέματα της πίστης και ειδικότερα στα θέματα της λατρείας, περιορίζει την συμμετοχή τους στα τελούμενα. Ύστερα, λείπει η κατήχηση, δηλαδή κάποιος προσέρχεται στη Βάπτιση χωρίς να υπάρχει ούτε και εκ των υστέρων φροντίδα για την πνευματική του κατάρτιση. Πώς, λοιπόν, να συμμετάσχει ενεργά στη λατρεία, όταν αισθάνεται εντελώς ξένος προς το περιεχόμενο της πίστης και την έννοια της λατρείας;

Έτσι, ο λαϊκός απομονώνεται και αποκτά τη λαθεμένη εντύπωση ότι τα τελούμενα δεν τον αφορούν. Γι' αυτό θεωρεί τη λατρεία έργο αποκλειστικά του κλήρου. Πρόκειται για μια αντινομία μέσα στην Εκκλησία, όταν μια ομάδα βαπτισμένων θεωρούν τους εαυτούς τους «προσκεκλημένους» στη λατρεία (δηλαδή ξένους) και όχι ισότιμα μέλη του εκκλησιαστικού σώματος.

γ) Ο αγώνας για μια λειτουργική αναβάθμιση της θέσης των λαϊκών

Από τα παραπάνω, φαίνεται καθαρά η ανάγκη για αναβάθμιση της θέσης των λαϊκών στη λατρεία. Αυτό μπορεί να γίνει με την ενημέρωση των πιστών σε θέματα λατρείας και με την ενεργοποίησή τους κατά τις λατρευτικές συνάξεις.

Η ενημέρωση των λαϊκών σε θέματα λατρείας αποτελεί, βασικά, έργο των ποιμένων της Εκκλησίας (επισκόπων, ιερέων) αλλά και όλων όσων αγωνίζονται για τη μετάδοση της χριστιανικής αλήθειας. Το έργο αυτό μπορεί να επιτελεστεί με πολλούς τρόπους: μ' ένα πρόγραμμα κατήχησης των λαϊκών όλων των ηλικιών με την κυκλοφορία σχετικών βιβλίων, με κατάλληλα μαθήματα στα σχολεία, αλλά, κυρίως, με τη μύηση των πιστών από τους κληρικούς, όταν προσέρχονται στη Θεία Ευχαριστία, στο Βάπτισμα ή στο Γάμο.

Εκτός, βέβαια, από τους ποιμένες της Εκκλησίας, θα πρέπει και από την πλευρά των ίδιων των λαϊκών να υπάρχει επιθυμία και επιδίωξη για γνωριμία με τη λατρεία, αλλά και για ενεργοποίησή τους κατά τη διάρκεια των λατρευτικών εκδηλώσεων. Θα μπορούσαν, για παράδειγμα, να συμμετέχουν στην ψαλμωδία ή τα αναγνώσματα. Ιδιαίτερα κατά τη Θεία Ευχαριστία, επιβάλλεται να ψάλλουν καθώς και να απαγγέλλουν όλοι μαζί το «Σύμβολο της Πίστεως» και την «Κυριακή Προσευχή». Το ζητούμενο είναι να υπάρξει στη λατρεία η «συνιεργασία», δηλαδή η απόλυτη συνεργασία μεταξύ κλήρου και λαού, ώστε ν' αποκατασταθεί το μεγάλο πρόβλημα της περιθωριοποίησης των λαϊκών στη λατρεία, το οποίο ουσιαστικά πλήττει την ενότητα του σώματος της Εκκλησίας.

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

1. Ποιοι λόγοι συντέλεσαν στη σταδιακή απομόνωση των λαϊκών από τη λατρεία;
2. Πώς μπορεί να πραγματοποιηθεί σήμερα η ενημέρωση των λαϊκών σε θέματα λατρείας;
3. Ποια συναισθήματα γεννιούνται μέσα σας όταν παρευρίσκεστε σε κάποια λατρευτική εκδήλωση, αλλά αισθάνεστε ότι τα τελούμενα δεν σας αφορούν;
4. Ποιους τρόπους θα προτείνατε σεις στον ιερέα της ενορίας σας, ώστε να συμμετάσχετε ενεργότερα σε κάποια λατρευτική εκδήλωση;

33. Η γυναίκα στη λατρεία

α) Η ορθόδοξη άποψη για την Ιεροσύνη των γυναικών

Στο πλαίσιο της Οικουμενικής Κίνησης και των πρωτοβουλιών άλλων Ομολογιών, ανέκυψε το θέμα της Ιεροσύνης των γυναικών, που διχάζει σήμερα τον χριστιανικό κόσμο και άρχισε να συζητείται και στην ορθόδοξη θεολογία. Η βάση όμως για την αντιμετώπισή του δεν μπορεί να είναι άλλη από την παράδοσή μας και την πράξη των αγίων μας. Διότι αυτοί εκφράζουν την ορθόδοξη συνείδηση σ' όλους τους αιώνες. Η Αγία Γραφή και η πατερική μας παράδοση δέχονται την ισότητα και ισοτιμία των δύο φύλων. Άνδρας και γυναίκα έχουν τις ίδιες δυνατότητες σωτηρίας¹. Με το Βάπτισμα και με το Χρίσμα, η γυναίκα μετέχει και αυτή στην Ιεροσύνη του Χριστού και γι' αυτό συλλειτουργεί και συν-επιτελεί μαζί με τον υπόλοιπο λαό τα μυστήρια και όλες τις αγιαστικές πράξεις της λατρείας. Ανήκει στο λαό του Θεού, αφού πλάστηκε και αυτή «κατ' εικόνα» Θεού και προχωρεί στο «καθ' όμοίωσιν», στη θέωση.

Κατά την Πεντηκοστή δέχτηκαν και οι παρούσες γυναίκες το Πνεύμα το Άγιο, όπως οι άνδρες (Πράξ. 2,1 ε.). Όχι όμως την ειδική ιεροσύνη. Η Παναγία, κεντρικό πρόσωπο της πρώτης Εκκλησίας, δεν έλαβε την ειδική Ιεροσύνη, ούτε και άλλες γυναίκες, που ανέπτυξαν μεγάλη ιεραποστολική δράση ή είχαν σημαντική θέση στη ζωή τοπικών Εκκλησιών (π.χ. Κόρινθος, Φίλιπποι, Ρώμη). Υπήρχαν και γυναίκες «προφητεύουσες» (Α' Κορ. 11,5), που δεν έγιναν «ιερείς». Ωστόσο, η Εκκλησία δεν δίστασε να χειροτονεί γυναίκες διακόνισσες², που ήταν όπως οι διάκονοι, για τη διακονία όμως των γυναικών. Υπηρετούσαν δηλαδή μια ειδική ανάγκη του ποιμαντικού έργου της Εκκλησίας. Ο θεσμός «των διακονισσών» διατηρήθηκε μέχρι το τέλος του Βυζαντίου.

β) Υφίσταται υποτίμηση της γυναίκας στη σύγχρονη λατρεία;

Αυτή την εντύπωση δίνουν οι ευχές, που διαβάζονται στη λεχώνα κατά τον «εκκλησιασμό» του βρέφους, την τεσσαρακοστή ημέρα. Σ' αυτές ζητείται η χάση του Θεού για την προστασία και τη σωματική αποκατάσταση της μητέρας, συγχώρηση γι' αυτήν και για όσους την άγγιξαν («τοῖς ἀψαμένοις αὐτῆς»), ενώ μόνο τα αγόρια εισάγονται στο άγιο Βήμα. Πρέπει να πούμε ότι αυτά είναι παλαιές αντιλήψεις, που πέρασαν στη χριστιανική λατρεία. Η διδασκαλία της Εκκλησίας τις σχετικοποιεί, προβάλλοντας σταθερά την ισοτιμία των δύο φύλων και το καθήκον που έχουν άνδρες και γυναίκες να συμβάλλουν κατά το χάρισμά τους στο πνευματικό και ποιμαντικό έργο της ενορίας. Εξ άλλου, κατά τους Πατέρες, οι ευχές αναφέρονται στη ροπή όλων των

¹ Η φράση του Απ. Παύλου «οὐκ ἔνι (υπάρχει) ἄρσεν καὶ θήλυ» (Γαλ. 3,28), που προβάλλεται συνήθως, δε σημαίνει ισοπέδωση των ιδιαιτεροτήτων των δύο φύλων, αλλά ισότητά τους ενώπιον του Θεού (Μ. Αθανάσιος, Μ. Βασίλειος κ.ά.).

² Και μόνο το γεγονός αυτό αρκεί, για να γίνει κατανοητό, ότι δεν υπέκυψε η Εκκλησία στις νοοτροπίες της εποχής (π.χ. η θέση της γυναίκας στη λατρεία των ειδώλων).

ανθρώπων στην αμαρτία¹. Όπου, βέβαια, υπάρχει εκκλησιαστικό φρόνημα, όλα αυτά δε σκανδαλίζουν. Αξίζει να σημειωθεί ότι ήδη υπάρχουν νέες ευχές που μπορούν να εισέλθουν στη λειτουργική χρήση².

γ) Η ανάγκη για πλήρη ισοτιμία της γυναίκας με τους λαϊκούς άνδρες στη λατρεία

Η γυναίκα στην ιστορική διαδρομή της Εκκλησίας αναδεικνύεται ισάποστολος και ιεραπόστολος, όπως η Αγία Φωτεινή η Σαμαρείτιδα (Ιωάν. 4,5-42) η Αγία Θέκλα, διακόνισσα και προϊσταμένη στο έργο της φιλανθρωπίας, η διακόνισσα Ολυμπιάδα στην Κωνσταντινούπολη (4ος αι.). Και σήμερα υπάρχουν δυνατότητες μεγαλύτερης ανάμιξης της γυναίκας στη ζωή της Εκκλησίας. Μπορεί να «χειροθετείται» αναγνώστρια και να διαβάζει τα λειτουργικά αναγνώσματα ή να ψάλλει στην Εκκλησία. Μπορεί, ακόμη, να επανασυσταθεί ο θεσμός των διακονισσών, ιδίως στην ιεραποστολή. Ως «διάκονος» ή «υποδιάκονος» μπορεί να συμμετέχει στη διακονία των μυστηρίων και άλλων αγιαστικών πράξεων. Όλα αυτά όμως μόνο με εκκλησιαστικά κριτήρια μπορούν να πραγματοποιηθούν και όχι με κοσμικά (φεμινιστικές επιδιώξεις), για να μην οδηγηθεί σε σχίσματα το εκκλησιαστικό σώμα. Υπάρχει και ο χώρος, στον οποίο μπορεί να πρωτοστατεί στην ενορία η γυναίκα. Είναι το έργο της έμπρακτης αγάπης (φιλανθρωπία).

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

1. Τι σημαίνει ο θεσμός των διακονισσών στην ιστορία της Εκκλησίας;
2. Είναι δυνατή η θεώρηση της ζωής της Εκκλησίας με εξωεκκλησιαστικά κριτήρια;
3. Πώς βλέπουν οι μαθήτριες τη θέση και αποστολή τους στην Εκκλησία;
4. Ποιες άλλες δυνατότητες νομίζεις ότι υπάρχουν στη δραστηριοποίηση της γυναίκας στη ζωή της Ενορίας;

---

¹ Κατά τον άγιο Κύριλλο Αλεξανδρείας, «τό εὐόλισθον τῆ φύσει συγκεκλήρωται» (Ε.Π. 69, 1089), δηλαδή η φορά στην πτώση βρίσκεται μέσα στη φύση μας. Ό,τι κάνουμε, λοιπόν, δεν είναι τελείως απαλλαγμένο από την αμαρτία. Πι' αυτό δεν υπάρχει πράξη στη ζωή μας, για την οποία δε ζητάμε, άνδρες και γυναίκες, την ευλογία και χάρη του Θεού (πρβλ. Α' Κορ. 10, 31).

² Βλ. **Κωνστ. Παπαγιάννη**, *Αί εὐχαί ἐπί τῆ γεννήσει παιδίου*, στο περιοδ. «Γρηγ. Παλαμάς», τ. 763 (1996), 487-504.

34. Εκκλησιασμός: ανάγκη ή συνήθεια;

Κείμενο

«Μή τοίνυν ἀπολειφθῶμεν τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, τοσαῦτα κατὰ τὴν τῶν τελουμένων θείων συμβόλων ἁγίαν διάταξιν τῆς σωτηρίας ἡμῶν παρεχούσης μυστήρια, δι' ὧν ἕκαστον ἡμῶν καλῶς μάλιστα πολιτευόμενον ἀναλόγως ἑαυτῶ κατὰ Χριστόν δημιουργοῦσα, τό δοθέν διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ἐν Πνεύματι ἁγίῳ χάρισμα τῆς υἰοθεσίας, εἰς φανέρωσιν ἅγει κατὰ Χριστόν πολιτευόμενον ἀλλὰ πάσῃ δυνάμει τε καὶ σπουδῇ παραστήσωμεν ἑαυτοὺς ἀξιόσους τῶν θείων χαρισμάτων, δι' ἔργων ἀγαθῶν εὐαρεστοῦντας τῷ Θεῷ».

(*Ἁγίου Μαξίμου του Ομολογητοῦ, Μυσταγωγία, Ανακεφαλαίωσις 135-144, εκδ. Αποστολικῆς Διακονίας (μετ. Ι. Σακαλή), Αθήνα 1973, σελ 242.*)

Μετάφραση

Ας μη λείψουμε λοιπόν από την αγία Εκκλησία του Θεού, αφού παρέχει τόσο πλήθος μυστηρίων για τη σωτηρία μας κατά την τάξη των θεϊκών συμβόλων που ζωντανεύονται σ' αυτή. Μ' αυτά καθέναν από μας, όταν μάλιστα ζει σωστά, τον ολοκληρώνει ανάλογα με το χαρακτήρα του σύμφωνα με το πρότυπο του Χριστού και - αποτέλεσμα ζωής χριστιανικής - οδηγεί στη φανέρωση το δώρο της υιοθεσίας, που δόθηκε με το ἅγιο Βάπτισμα και με τη χάρη του Ἁγίου Πνεύματος. Ας παρουσιάσουμε λοιπόν τους εαυτούς μας με ὅλη τη δύναμη και την προθυμία μας ἀξιόσους των θεϊκῶν δωρεῶν κι ας ευχαριστήσουμε το Θεό με τα καλά μας ἔργα.

α) Εκκλησία είναι η σύναξή μας στον «οἶκο» του Θεού

Οι επισκέψεις μας στα σπίτια των συγγενῶν και φίλων είναι μέσα στις κοινωνικές μας υποχρεώσεις. Ανανεώνουν τους δεσμούς μας με τα πρόσωπα αυτά και σφουρηλατοῦν την αμοιβαία αγάπη.

Ἐχει ὅμως και ο Θεός τον «οἶκο» του, που είναι ο ναός. Όταν κτυπά η καμπάνα και τρέχουμε σ' αυτόν, ανταποκρινόμαστε στην πρόσκληση του Θεοῦ. Εκεί τον συναντάμε, όταν πηγαίνουμε να λειτουργηθούμε. Δεν είμαστε σ' αυτή τη σύναξη μια ανομοιογενῆς μάζα ανθρώπων, ὅπως εκ πρώτης ὄψεως φαίνεται. Στη θεία λατρεία οι οποιεσδήποτε ανομοιότητες που ἔχουμε εξαφανίζονται. Κοινό μας στοχέιο, ἀλλὰ και συνδετικός κρίκος, είναι πῶς είμαστε πιστοί, δηλαδή ἄνθρωποι που μας ἐνώνει το Πρόσωπο του Ἰησοῦ Χριστοῦ. Αὐτός, ο ἀναστημένος Κύριος, είναι ἀνάμεσά μας στη Θεία Λειτουργία. Αὐτός είναι Θεός κι εμεῖς είμαστε λαός του, η Εκκλησία του. Π' αυτό οι Πατέρες ὀνόμασαν το ναό «ἐπίγειο ουρανό». Το λέει κι ἓνα τροπάριο: «Ἐνῶ στεκόμαστε στο ναό της δόξας σου, νομίζουμε πῶς είμαστε στον ουρανό».

Με τη σύναξη και τη συμμετοχή στην κυριακάτικη Θεία Λειτουργία ὅλων των χριστιανῶν, η αγάπη αυξάνεται, η πίστη δυναμώνει, η ἐλπίδα αναπτρώνεται· ζούμε τον καινούριό κόσμο του Θεοῦ και προγευόμαστε την αἰωνιότητα (βλ. δ.ε. 15 σελ. 82).

Ιθαγενείς πιστοί μετά τη Θεία Λειτουργία στο ναό του Αγίου Παύλου
Καγκίρα, ανατολικής Αφρικής.

β) Η ανάγκη του εκκλησιασμού

Η Κυριακή είναι η ημέρα της Ανάστασης του Κυρίου, των εμφανίσεών του στους μαθητές, της επιφοίτησης του Αγίου Πνεύματος και η ημέρα της εισόδου του στα Ιεροσόλυμα (Βαϊοφόρος). Η καθιέρωση, λοιπόν, της Κυριακής ως ημέρας εκκλησιασμού κρατάει ζωντανά στη μνήμη μας, αυτά τα γεγονότα. Είναι εγγύηση και της δικής μας ανάστασης, του δικού μας θείου φωτισμού και της δικής μας εισόδου στην ουράνια βασιλεία.

Η Κυριακή έχει ακόμη μία σημασία. Το Σάββατο, η έβδομη ημέρα, συμβολίζει το τέλος της υλικής δημιουργίας. Η Κυριακή είναι η όγδοη ημέρα, έξω από τον κοσμικό χρόνο, σύμβολο της ανέσπερης και αδιάδοχης και ατελείτητης αιωνιότητας. Αυτή την αιωνιότητα ζούμε στη Θεία Λειτουργία. Οι ευχές και οι ύμνοι μάς θυμίζουν τη δόξα της, την ανείπωτη ευτυχία της. Η κυριακάτικη Λειτουργία είναι ένα μικρό Πάσχα, που μας χαρίζει την αναστημένη ζωή. Πώς μπορεί κανείς να απουσιάσει από κάτι τόσο σπουδαίο και χαρμόσυνο;

Ο εκκλησιασμός συνδέει τους πιστούς με την πηγή της ζωής, το Χριστό. Αντίθετα, με τη συνεχή αποχή από τη λατρεία, ο πιστός στερεί τον εαυτό του από τη χάρη των μυστηρίων, από τη χάρη του Θεού. Γι' αυτό οι Πατέρες της Πενθέκτης Οικουμενικής Συνόδου παραγγέλλουν να αποκόβεται από το σώ-

μα της Εκκλησίας ο χριστιανός που τρεις συνεχείς Κυριακές απουσιάζει χωρίς σοβαρό λόγο από τον εκκλησιασμό. Βέβαια αυτή η διάταξη δεν εφαρμόζεται σήμερα, αλλά η θέσπισή της φανερώνει τη φροντίδα της Εκκλησίας για την πνευματική ζωή των πιστών.

γ) Ο σύγχρονος άνθρωπος και ο εκκλησιασμός

Οι πρώτοι χριστιανοί και σε εποχές διωγμών, όπως μαρτυρεί το κείμενο που είναι στο τέλος του μαθήματός μας, δεν μπορούσαν να ζήσουν χωρίς τη Θεία Λειτουργία. Σήμερα οι ναοί γεμίζουν, βέβαια, από πιστούς, αλλά απουσιάζουν και πάρα πολλοί. Οικογενειακοί περισπασμοί, σκληρή εργασία την εβδομάδα, η κατάκλιση αργά το βράδυ του Σαββάτου, μία πρόσθετη εργασία που πρέπει να γίνει την Κυριακή, οι εκδρομές κ.ά. στέκονται εμπόδια στο δρόμο προς την εκκλησία. Η Εκκλησία γνωρίζοντας τις δυσκολίες αυτές συμπαραστέκεται στο σύγχρονο άνθρωπο. Σε πολλές ενορίες των μεγάλων πόλεων, τελείται και δεύτερη Θεία Λειτουργία για όσους θα ήθελαν να μη στερηθούν την ευλογία, τη χαρά, την αναγέννηση, τον πνευματικό πλούτο της ιερής μυσταγωγίας. Και όπως λέει ο ιερός Χρυσόστομος για τον εκκλησιασμό: «έψαλες μαζί με τα Σεραφίμ, ανήκεις στην ουράνια πολιτεία, γράφτηκες στο χορό των αγγέλων, μίλησες με τον Κύριο και βρέθηκες μαζί του» (*Πρός τούς μὴ ἀπαντήσαντας...* 4, ΕΠΕ 26, 568). Ο Θεός ζητάει λίγα και δίνει πολλά. Εμείς του δίνουμε σταγόνες κι εκείνος ωκεανό από θείες αντιδόσεις και ευεργεσίες.

δ) Είμαστε όλοι συνυπεύθυνοι

Η φράση του Ντοστογιέφσκυ «Όλοι φταίμε για όλα» έχει εφαρμογή και στο θέμα της λειτουργικής σύναξης. Πολλοί είναι εκείνοι που παραπονιούνται για μερικά άτομα που παρατηρούνται στο χώρο του ναού. Όλοι θέλουμε την τάξη, την ιεροπρέπεια, την πνευματική ατμόσφαιρα στους ιερούς χώρους. Περιοριζόμαστε όμως στα λόγια, στις παρατηρήσεις, στις διαμαρτυρίες χωρίς να συμβάλλουμε στην ευρυθμία και στην ευλαβική παρακολούθηση των τελουμένων στο ναό. Αυτό θα γίνει με δύο τρόπους: ο ένας είναι να δίνουμε εμείς πρώτοι το παράδειγμα, σεβόμενοι και αισθανόμενοι την ιερότητα του χώρου. Ο άλλος είναι η ενεργός συμμετοχή μας. Τα πρόσωπα που διακονούν (ιερείς, ψάλτες, επίτροποι, νεωκόρος) θέλουν και τη δική μας βοήθεια. Συμμετέχοντας, συμβάλλουμε στη λειτουργική αναγέννηση, που τη ζητούν οι καιροί μας.

1. Θεία Λειτουργία: Ένα γαλήνιο λιμάνι

«Όσο προχωρούν οι γιορτές μας, τόσο και οι συνάξεις μας γίνονται μικρότερες. Εμείς όμως οι παρόντες ας μην αδιαφορούμε. Γίνονται μικρότερες στο πλήθος, αλλά δε γίνονται κατώτερες στην προθυμία. Γίνονται μικρότερες στον αριθμό, αλλά δε γίνονται κατώτερες στον πόθο. Γίνονται μικρότερες, για να γίνουν φανεροί ανάμεσά σας οι δόκιμοι και να μάθουμε ποιοι προσέρχονται κατά τη διάρκεια της ετήσιας εορτής από συνήθεια, ποιοι από επιθυμία των θείων λόγων και από επιθυμία ακρόασης πνευματικής. Όλη η πόλη ήταν εδώ στο ναό την προηγούμενη Κυριακή, γεμάτοι οι περιβόλοι. Και το πλήθος ήταν όμοιο με τα κύματα που αποτραβιούνται και ξαναέρχονται. Αλλά η δική σας γαλήνη μου είναι πιο ποθητή από τα κύματα εκείνα, η δική σας ησυχία μου είναι τιμότερη από το θόρυβο και την ταραχή. Τότε μπορούσε να αριθμήσει κανείς τα παρόντα σώματα, τώρα τα γεμάτα ευλάβεια φρονήματα.

»Ήθελα όμως να ξέρω τι κάνουν τώρα όσοι εγκατέλειψαν τη Θεία Λειτουργία και με ποιους είναι. Ή παίζουν ζάρια ή ασχολούνται με πράγματα βιοτικά που είναι γεμάτα ταραχή. Αν ήσουν εδώ στο ναό, άνθρωπε, θα ήσουν σε γαλήνη και σε λιμάνι. Ούτε ο οικονόμος (διαχειριστής) μπαίνοντας θα σε τάραζε, ούτε ο υπηρέτης θα σε ενοχλούσε για βιοτικά πράγματα, ούτε κάποιος άλλος θα σε εξόργιζε, αλλά με ησυχία θα απολάμβανες τα θεία ακούσματα. Πουθενά δεν υπάρχουν κύματα εδώ, πουθενά ταραχή, αλλά ευλογία και ευχές και ομιλία πνευματική και μετάβαση στον ουρανό. Και φεύγεις από εδώ αφού λάβεις την υπόσχεση της Βασιλείας των ουρανών».

(*Ιωάννου Χρυσοστόμου, Προς τους εγκαταλείψαντας την σύναξιν της εκκλησίας... 1, ΕΠΕ 26, 198-206*)

2. Η Θεία Λειτουργία είναι ζωή

(Το 303 μ.Χ. οι ρωμαϊκές αρχές συνέλαβαν στην Καρθαγένη της Αφρικής τον ιερέα Σατουρνίνο και τους λίγους χριστιανούς, που είχαν τελέσει την κυριακάτικη θεία Λειτουργία στο σπίτι ενός πιστού, του Εμέριτου).

«... Ο δικαστής ρώτησε τον Εμέριτο: «Η συνάντηση έγινε στο σπίτι σου παρά την αυτοκρατορική απαγόρευση;». Ο Εμέριτος απάντησε: «Ναι, στο σπίτι μου γιορτάσαμε τη γιορτή του Κυρίου». Ο δικαστής ήταν πειστικός στην εξέτασή του: «Γιατί τους άφησες να μπουν μέσα;». Ο Εμέριτος απάντησε: «Διότι ήταν αδελφοί μου και δεν μπορούσα να κλείσω τις πόρτες μου σ' αυτούς». «Μα έπρεπε να το κάμεις» απάντησε ο δικαστής επιπλήττοντάς τον. Ο Εμέριτος χωρίς δισταγμό επισφράγισε την καταδίκη του ανταπαντώντας: «Δεν μπορούσα, γιατί θα 'ταν αδύνατο να ζήσουμε χωρίς τη γιορτή του Κυρίου» (*Πράξεις Σατουρνίνου II, PL VIII, 685*).

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

1. Πατί έχει τόση σημασία για τη ζωή του πιστού ο εκκλησιασμός; (Βλέπε και το πρώτο κείμενο).
2. Πατί η Κυριακή είναι ένα μικρό Πάσχα;
3. Πώς μπορούν να υπερνικηθούν οι δυσκολίες του εκκλησιασμού; Συζητήσέ το.
4. Πριν από χρόνια ο ιδιοκτήτης ενός περίπτερου στη πλατεία Συντάγματος στην Αθήνα το κρατούσε κλειστό τις Κυριακές και τις μεγάλες γιορτές. Ασφαλώς ζημιωνόταν. Πώς όμως σκεφτόταν;

